

ШТЕПА О. О.,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології, філософії
та музеєзнавства
(Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка)

КОВАЛЕНКО С. В.,

спеціаліст вищої категорії, адвокат,
викладач циклової комісії гуманітарної
підготовки
(Видокремлений структурний підрозділ
«Полтавський фаховий коледж нафти
і газу Національного університету
«Полтавська політехніка імені
Юрія Кондратюка»)

УДК 347.77:7.012(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.4>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ТА ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ

У статті здійснено ґрунтовний та всебічний аналіз правових механізмів, що забезпечують захист результатів дизайнерської діяльності в Україні. Дослідження базується на аналізі чинного законодавства, зокрема Цивільного кодексу України, законів України «Про авторське право і суміжні права» та «Про охорону прав на промислові зразки», а також на доктринальних розробках у сфері права інтелектуальної власності. Авторами розглядаються два ключові інструменти правового захисту дизайну: авторське право, яке виникає автоматично з моменту створення оригінального твору, та патентування промислового зразка, що вимагає обов'язкової державної реєстрації та захищає виключно зовнішній вигляд виробу, який може бути промислово виготовлений. Проведено порівняльний аналіз цих інструментів, висвітлено їхні переваги та недоліки, а також визначено сфери їхнього застосування в залежності від характеру об'єкта дизайну.

Особливу увагу приділено виявленню системних проблем і викликів, що стоять перед українською правовою системою. Серед них – відсутність єдиної термінології та нормативно-правового акту, що комплексно регулював би відносини у сфері дизайнерської діяльності, а також недостатня ефективність правозастосування, що проявляється в складнощах доведення факту порушення прав та стягнення відшкодування. У статті обґрунтовано, що така ситуація створює ризики для правоволодільців, гальмує розвиток креативних індустрій та перешкоджає повноцінній інтеграції України у світовий економічний простір.

На основі проведеного аналізу надано конкретні рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази, зокрема щодо необхідності розробки спеціалізованого закону про дизайн. Запропоновано шляхи гармонізації норм права інтелектуальної власності з європейським законодавством, підвищення рівня правової обізнаності серед дизайнерської спільноти та посилення ролі інституту судової експертизи. Робиться висновок, що лише комплексний підхід, який

поєднує законодавчі зміни, інституційне зміцнення та просвітницьку роботу, зможе забезпечити надійний та ефективний захист прав інтелектуальної власності у сфері дизайну в Україні.

Ключові слова: дизайн, інтелектуальна власність, авторське право, промисловий зразок, правове регулювання, творча діяльність, охорона прав.

Shtepa O. O., Kovalenko S. V. Legal regulation of design activities in Ukraine: protection of copyright and industrial designs

This article provides a thorough and comprehensive analysis of the legal mechanisms that protect the results of design activities in Ukraine. The research is based on an analysis of current legislation, including the Civil Code of Ukraine and the laws «On Copyright and Related Rights» and «On the Protection of Rights to Industrial Designs», as well as doctrinal studies in the field of intellectual property law. The author examines two key instruments for the legal protection of design: copyright, which arises automatically upon the creation of an original work, and the patenting of an industrial design, which requires mandatory state registration and exclusively protects the external appearance of a product that can be industrially manufactured. A comparative analysis of these instruments is carried out, highlighting their advantages and disadvantages and defining their scope of application depending on the nature of the design object.

Particular attention is paid to identifying systemic problems and challenges facing the Ukrainian legal system. These include the absence of unified terminology and a single regulatory act that would comprehensively govern relations in the field of design, as well as the insufficient effectiveness of legal enforcement, which is manifested in the difficulties of proving rights infringement and recovering damages. The article argues that this situation creates risks for rights holders, hinders the development of creative industries, and impedes Ukraine's full integration into the global economic space.

Based on this analysis, specific recommendations are provided for improving the legislative framework, including the need to develop a specialized law on design. Ways to harmonize intellectual property law with European legislation, increase the level of legal awareness among the design community, and strengthen the role of judicial expertise are proposed. The article concludes that only a comprehensive approach that combines legislative changes, institutional strengthening, and educational efforts can ensure reliable and effective protection of intellectual property rights in the field of design in Ukraine.

Key words: design, intellectual property, copyright, industrial design, legal regulation, creative activity, protection of rights.

У сучасному світі, що динамічно розвивається, дизайн перестав бути винятково естетичною категорією. Він став стратегічним активом, який формує конкурентні переваги, підвищує впізнаваність брендів та генерує значну економічну цінність. В умовах глобалізації та посилення конкуренції на ринку, ефективний правовий захист результатів дизайнерської діяльності є критично важливим для стимулювання творчості, забезпечення інвестиційної привабливості та запобігання недобросовісній конкуренції. Це питання набуває особливої актуальності в Україні, де креативні індустрії стрімко розвиваються, але зіштовхуються з численними правовими викликами.

Правове регулювання дизайну в Україні здійснюється через складну систему нормативно-правових актів, які, на жаль, містять певні прогалини та колізії, що ускладнюють практичне застосування. Зокрема, існують два основні, але різні за своєю природою інструменти захисту – авторське право та патентування промислового зразка. Відсутність єдиного комплексного закону про дизайн призводить до правової невизначеності та утруднює

кваліфікацію об'єктів, що є предметом захисту. Це, у свою чергу, створює ризики для правоволоділців, гальмує розвиток інновацій та перешкоджає повноцінній інтеграції України у світовий економічний простір.

Метою цієї статті є комплексний аналіз наявних в Україні інструментів захисту інтелектуальної власності у сфері дизайну. Дослідження зосереджене на двох основних механізмах: авторському праві, що захищає твір як результат творчої діяльності, та патентуванні промислового зразка, яке надає охорону зовнішньому вигляду виробу. У статті буде розглянуто особливості кожного з цих інструментів, виявлено ключові проблеми, що стосуються їхнього застосування, та запропоновано конкретні шляхи вдосконалення законодавства та правозастосовної практики. Дослідження ґрунтується на аналізі законодавства України та наукових розробок у сфері права інтелектуальної власності.

Авторське право в Україні є одним із найбільш поширених і доступних механізмів правового захисту творів, що створюються в процесі дизайнерської діяльності. Воно регулюється Законом України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільним кодексом України, які визначають, що об'єктом авторського права є твір, створений творчою працею автора. Головною перевагою цього інструменту є те, що правова охорона виникає автоматично з моменту створення твору [2], що не вимагає будь-якої реєстрації, наданням дозвілених документів чи інших формальностей. Таким чином, будь-який оригінальний дизайн, що є результатом творчої діяльності, набуває правового захисту одразу після його створення [1]. До об'єктів авторського права у сфері дизайну належать:

- твори образотворчого мистецтва (малюнки, ескізи, ілюстрації);
- графічні твори (логотипи, фірмові стилі, інфографіка);
- твори архітектури (проекти будівель, ландшафтний дизайн);
- твори декоративно-прикладного мистецтва.

Первинним суб'єктом авторського права завжди є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. Тобто, автором дизайну є безпосередньо дизайнер. Авторське право поділяється на дві основні групи:

Особисті немайнові права. Ці права є невідчужуваними та належать автору вічно. До них відносяться: право на визнання авторства, право на ім'я (вимагати зазначення свого імені), право на недоторканність твору (заборона будь-якого спотворення чи зміни, що може зашкодити честі та репутації автора) [1].

Майнові права. Це виключне право на використання твору та право дозволяти або забороняти його використання іншим особам. Ці права можуть бути передані третім особам на підставі договорів, наприклад, ліцензійних угод або договорів про відчуження виключних майнових прав [1].

Хоча авторське право виникає автоматично, його державна реєстрація в Національному органі інтелектуальної власності (УКРНОІВІ) є доцільною, хоча й необов'язковою. Отримання свідоцтва про реєстрацію є важливим інструментом для захисту прав автора, оскільки це свідоцтво є офіційним документом, що засвідчує авторство та дату його створення. Таким чином, у разі виникнення судового спору, свідоцтво є вагомим доказом, що значно полегшує процес доведення прав [10, с. 643].

На відміну від авторського права, що захищає твір незалежно від його практичного застосування, промисловий зразок (design patent) призначений для правової охорони зовнішнього вигляду виробу, який може бути серійно виготовлений. Це може бути форма, конфігурація, малюнок, орнамент або будь-яка інша комбінація елементів, що створює загальне візуальне враження. Правова охорона промислового зразка надається лише після його державної реєстрації та отримання патенту. Для того щоб промисловий зразок був визнаний охороноздатним, він має відповідати двом ключовим критеріям [9, с. 40]:

Новизна, тобто зовнішній вигляд виробу не був відомим публіці до дати подання заявки на реєстрацію.

Індивідуальний характер, тобто загальне враження, яке створює зразок, суттєво відрізняється від загального враження, яке створюють інші, вже існуючі зразки [9, с. 42].

Процедура реєстрації промислового зразка є обов'язковою і здійснюється в Національному органі інтелектуальної власності (УКРНОІВІ). Вона є більш складною і тривалою, ніж реєстрація авторського права. Процес включає наступні основні етапи:

1. Подання заявки: Заявник подає заяву, яка містить інформацію про нього та автора, а також зображення або макет виробу та його опис.

2. Проведення експертизи: Експерти УКРНОІВІ проводять перевірку на відповідність зразка критеріям новизни та індивідуального характеру, а також на правильність оформлення документів.

3. Видача патенту: Якщо зразок відповідає всім вимогам, приймається рішення про видачу патенту та його публікацію в офіційному бюлетені.

Патент на промисловий зразок надається на строк, що не перевищує 25 років з дати подання заявки. Цей термін поділяється на початковий період у 5 років з можливістю подальшого продовження кожні 5 років, але не більше ніж на 20 років додатково. На відміну від авторського права, майнові права на промисловий зразок є строковими, і після закінчення строку дії патенту він переходить у суспільне надбання [7].

Хоча обидва інструменти використовуються для захисту візуальних рішень у дизайні, вони мають суттєві відмінності. Авторське право надає захист формі вираження ідеї, не вимагаючи реєстрації, і є ідеальним для захисту оригінальних малюнків, ескізів, логотипів та ілюстрацій. Воно захищає художній твір незалежно від його практичного застосування. Натомість, промисловий зразок захищає виключно зовнішній вигляд виробу, що має промислове призначення. Його ключова функція полягає в захисті комерційного вигляду товару, який може бути серійно виготовлений. У деяких випадках один і той самий об'єкт може бути захищений обома способами, що надає правоволодільцю додаткові механізми захисту [8].

Незважаючи на наявність законодавчої бази, існують значні проблеми, що ускладнюють ефективний захист прав дизайнерів в Україні:

Відсутність єдиної термінології. Чинне законодавство не містить єдиного, чіткого визначення поняття «дизайн», що призводить до правової невизначеності та колізій при кваліфікації об'єктів захисту. Це створює складнощі як для юристів, так і для судів у процесі розгляду спорів.

Складнощі судового захисту. Процедури доведення факту порушення прав та розрахунку розміру завданих збитків є складними та вимагають залучення спеціальних експертиз. Це часто призводить до затягування судових процесів та не завжди гарантує справедливе відшкодування [10, с. 644].

Для ефективного захисту своїх прав дизайнерам та правоволодільцям слід враховувати такі практичні аспекти:

- завжди укладати письмові договори з замовниками, де чітко визначаються обсяг переданих майнових прав та умови використання твору. Це є базовою передумовою для уникнення спорів;

- зберігати всі робочі матеріали – ескізи, чернетки, файли з метаданими (дата створення, редагування), оскільки вони можуть слугувати доказами авторства;

- використовувати державну реєстрацію (авторського права або промислового зразка) для тих об'єктів, які мають значну комерційну цінність. Свідцтво або патент є незаперечним доказом прав у разі судового розгляду [8].

Світова практика демонструє два основні підходи до захисту дизайну: континентальний, притаманний країнам Європейського Союзу, та англо-американський, що домінує в США. Обидва підходи мають спільну мету – захист інтелектуальної власності, але досягають її різними шляхами.

Європейська система є особливо цікавою для України через процес інтеграції. Вона пропонує дві форми захисту дизайну, що можуть існувати паралельно:

Зареєстрований дизайн (Registered Community Design). Це основний інструмент. Захист надається на строк до 25 років і забезпечує сильні позиції правоволодільця в судовому захисті. Перевага цієї системи в тому, що одна реєстрація діє на території всіх

27 країн-членів ЄС, що значно спрощує процедуру для компаній, які працюють на європейському ринку.

Незареєстрований дизайн (Unregistered Community Design). Це унікальна та гнучка форма захисту. Вона виникає автоматично, без будь-яких формальностей, з моменту, коли дизайн стає доступним для публіки на території ЄС. Такий захист діє лише протягом 3 років, але він дозволяє швидко реагувати на порушення, особливо у сферах, де життєвий цикл продукту дуже короткий (наприклад, у моді або електроніці). Ця система є прикладом того, як правові норми адаптуються до потреб ринку, забезпечуючи гнучкий та оперативний захист [13].

Американський підхід є більш сегментованим:

Дизайн-патент (Design Patent). Цей вид патенту захищає зовнішній вигляд, форму або орнамент виробу. Він є аналогом промислового зразка в Україні та ЄС. Дизайн-патент надає дуже сильний захист, але отримати його складніше, ніж авторське право. Процес вимагає тривалої та ретельної експертизи, а термін його дії становить 15 років [12].

Авторське право (Copyright): В США авторське право захищає дизайн, якщо він може бути відділений від функціональних аспектів виробу. Це, наприклад, візерунки на тканині, декоративні елементи на меблях або ілюстрації в книгах. Цей інструмент менш ефективний для захисту функціонального дизайну, де форма тісно пов'язана з призначенням продукту [11].

Аналіз міжнародного досвіду показує, що Україна рухається в правильному напрямку, адаптуючи законодавство відповідно до європейських стандартів. Вже впроваджено норми, що дозволяють захищати як промислові зразки, так і авторське право. Однак для подальшої гармонізації та розвитку креативних індустрій варто розглянути можливість запровадження інституту незареєстрованого дизайну, що значно спростило б життя дизайнерам і бізнесу, особливо в умовах швидкої зміни трендів.

Правова охорона дизайну не є універсальною. Залежно від його виду та призначення, застосовуються різні підходи та інструменти. Деякі види дизайну захищаються переважно авторським правом, інші – промисловим зразком, а деякі – їхньою комбінацією.

Графічний дизайн. Це широка категорія, що включає створення логотипів, фірмових стилів, рекламних матеріалів, ілюстрацій та елементів упаковки. Як правило, ці об'єкти захищаються авторським правом як твори образотворчого або прикладного мистецтва. Правова охорона виникає автоматично, але для комерційно важливих елементів, таких як логотип, часто використовується додатковий захист – реєстрація як торговельної марки. Це забезпечує ексклюзивне право на використання візуального символу для ідентифікації товарів і послуг.

Вебдизайн. Вебдизайн є складним об'єктом захисту, оскільки він поєднує різні елементи: графічні зображення, шрифти, структуру сайту і програмний код. Він захищається авторським правом як складений твір [9, 39]. Кожен елемент може мати свого автора, тому в договорах між розробниками та замовниками критично важливо чітко визначати, кому належать майнові права на кожен компонент, включаючи програмне забезпечення (вихідний код).

Аналіз судової практики в Україні щодо захисту прав на дизайн показує, що вона є динамічною, але водночас має певні системні проблеми. З одного боку, суди визнають важливість захисту інтелектуальної власності, але з іншого, праволодильці часто стикаються з труднощами в процесі доведення своїх прав.

Найбільш поширеними є спори про:

1. **Несанкціоноване використання.** Це копіювання логотипів, елементів фірмового стилю, дизайну товару або упаковки.

2. **Розрахунок збитків.** Це є однією з найскладніших проблем. Законодавство передбачає кілька способів компенсації, але на практиці довести розмір реальних збитків часто дуже складно [6, с. 233]. Тому багато позовів закінчуються мировими угодами або виплатою компенсації, визначеної судом, яка може бути меншою за фактичні збитки.

У судових процесах ключову роль відіграють експертизи. Фахівці у сфері дизайну та інтелектуальної власності надають висновки щодо:

- **оригінальності дизайну.** Чи є спірний об'єкт оригінальним твором;
- **схожості до ступеня змішування.** Чи є дизайн відповідача настільки схожим на дизайн позивача, що може ввести в оману споживача;
- **встановлення вартості прав.** Визначення вартості збитків, завданих правоволодільцю.

Доказування у таких справах потребує ретельної підготовки та документального підтвердження авторства і наявності прав [5].

Висновки. Проведений аналіз правового регулювання дизайнерської діяльності в Україні дозволяє дійти висновку, що, попри наявність законодавчої бази, що включає інститути авторського права та права на промисловий зразок, система захисту інтелектуальної власності у цій сфері має суттєві прогалини. Подвійна природа захисту, що надається різними нормативно-правовими актами, створює певну правову невизначеність. Авторське право, що забезпечує автоматичний захист оригінальних творів дизайну з моменту їх створення, є фундаментальним, але не завжди достатнім, особливо у випадках, коли йдеться про промислове використання. Натомість промисловий зразок надає виключний захист зовнішньому вигляду виробу, що вимагає обов'язкової реєстрації, але водночас є більш надійним для комерційного застосування. На жаль, відсутність єдиного комплексного закону про дизайн та чіткої термінології створює перешкоди для ефективного правозастосування.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що держави з розвиненою креативною економікою, такі як країни ЄС та США, використовують комплексніші та гнучкіші системи захисту. Запровадження інституту незареєстрованого дизайну в ЄС стало прикладом адаптації права до потреб ринку з коротким життєвим циклом продукту, що дозволяє швидко реагувати на порушення.

Для забезпечення повноцінного та надійного захисту прав інтелектуальної власності дизайнерів в Україні необхідний комплексний підхід, який включатиме законодавчі зміни, інституційне зміцнення та просвітницьку діяльність. З огляду на це, пропонується реалізація наступних рекомендацій:

1. **Законодавче вдосконалення.** Розробка та прийняття спеціалізованого Закону України «Про дизайн», який би містив єдину термінологію, чітко розмежовував сфери застосування авторського права та права на промисловий зразок, а також встановлював спрощені процедури для реєстрації та захисту прав. Такий закон дозволив би уникнути правових колізій і забезпечив би послідовну та передбачувану правозастосовну практику.

2. **Гармонізація з міжнародними стандартами.** Для повноцінної інтеграції у європейський та світовий ринки необхідно гармонізувати українське законодавство з європейськими директивами та регламентами у сфері права інтелектуальної власності. Це сприятиме спрощенню міжнародної співпраці та захисту українських дизайнерів за кордоном.

3. **Посилення судового захисту.** Важливою є спеціалізація суддів у сфері інтелектуальної власності та розробка уніфікованих методик для проведення судових експертиз і розрахунку завданих збитків. Це дозволить підвищити ефективність судових процесів та забезпечить справедливе відшкодування збитків у разі порушення прав.

4. **Створення сприятливого середовища.** Необхідно налагодити ефективну взаємодію між державними органами (УКРНОІВІ), професійними асоціаціями дизайнерів, бізнесом та юридичною спільнотою. Проведення спільних освітніх програм, семінарів та конференцій сприятиме підвищенню правової обізнаності та формуванню культури поваги до інтелектуальної власності.

Насамкінець можна стверджувати, що інвестиції у правове забезпечення сфери дизайну є інвестиціями в майбутнє української економіки. Чіткі та ефективні правила гри дозволять дизайнерам зосередитися на творчості, а бізнесу – на інноваціях, що, безсумнівно, сприятиме розвитку креативних індустрій та підвищенню їхнього внеску у валовий внутрішній продукт країни.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення: 05.09.2025).
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (Дата звернення: 05.09.2025).
3. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (Дата звернення: 05.09.2025).
4. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Правил складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка» від 07.03.2024 № 6237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-24#Text> (Дата звернення: 05.09.2025).
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (Дата звернення: 05.09.2025).
6. Маріц Д. Правове регулювання порядку фіксації юридичних фактів в інформаційній сфері. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 231–237.
7. Методичні рекомендації з окремих питань проведення експертизи заявки на промисловий зразок (Затверджено Наказом Державного підприємства «Український інститут промислової власності» від 07.04.2014 № 91). URL: https://ukrpatent.org/i_upload/file/metod-rekom-promzrazok-2017.pdf (Дата звернення: 05.09.2025).
8. Методичні рекомендації щодо політики у сфері інтелектуальної власності для закладів вищої освіти та наукових установ України. К., Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: https://ukrpatent.org/atachs/Metodychni_rekomen-datsii_polityka_IV_ZVO_NU_Ukrainy-web.pdf (Дата звернення: 05.09.2025).
9. Симонян Ю. Визначення поняття та умов правової охорони дизайну як об'єкта права інтелектуальної власності та галузі креативної індустрії. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 38–46.
10. Шаповалова А., Запотоцька О., Гуржій А. Правовий захист об'єктів інтелектуальної власності в умовах воєнного стану: збереження та безпека інновацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 642–645.
11. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)*. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/details/231> (Дата звернення: 05.09.2025).
12. *Design Patents in the United States*. US Patent and Trademark Office. URL: www.uspto.gov (Дата звернення: 05.09.2025).
13. Regulation (EC) No 6/2002 of 12 December 2001 on Community designs. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/5668> (Дата звернення: 05.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

